

СПЕЦІАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ

Шибецька В.В.

студентка,

Науковий керівник: Кравець Н.П.

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри психокорекційної педагогіки,

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

ФОРМУВАННЯ НАОЧНО-ОБРАЗНОГО МИСЛЕННЯ У РОЗУМОВО ВІДСТАЛИХ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Мислення – це складний пізнавальний психічний процес відображення істотних зв'язків і відносин предметів і явищ об'єктивного світу. Мислення має цілеспрямований характер, тобто неодмінно спрямоване на вирішення певного завдання. При цьому засобами вирішення цього завдання виступають розумові операції: аналіз, синтез, порівняння, абстрагування, узагальнення, класифікація, моделювання. Виходячи з форми розумової діяльності (за допомогою практичних дій, на рівні оперування уявленнями, за допомогою слів) виділяють види мислення: наочно-дійове, наочно-образне і словесно-логічне [2, с. 110].

Проблему розвитку мислення розумово відсталих дітей досліджували психологи та олігофренопедагоги: Л. С. Виготський, П. П. Блонський, Л. В. Занков, А. І. Липкіна, В. Я. Василевська, Т. Н. Головіна, Б. І. Пінський, Ж. І. Шиф, І. М. Соловйов, В. Г. Петрова, М. М. Нудельман, В. Н. Синьов, Т. В. Розанова, Н. М. Стадненко, О. А. Стребелева та ін. Наочно-образне мислення розглядається вченими як внутрішній план дій, як здатність оперувати конкретними образами предметів при вирішенні конкретних завдань. Здатність до оперування образами виникає і розвивається в процесі взаємодії мовлення, наслідування, ігрової діяльності та предметних дій [1, с. 26].

При порушенні інтелекту всі види мислення виявляються недорозвиненими. Розумова діяльність молодших розумово відсталих школярів формується з великими труднощами. Для них характерне використання наочно-дійової форми мислення. Завдання, що вимагають наочно-образного мислення, викликають у

дітей з розумовою відсталістю великі труднощі, оскільки діти не можуть зберегти у своїй пам'яті показаний ним зразок і діють помилково. Розумові процеси у розумово відсталих молодших школярів протікають своєрідно. Виконуваний ними аналіз зорово сприйнятого реального предмета або його зображення відрізняється бідністю, непослідовністю, фрагментарністю. На початок молодшого шкільного віку у розумово відсталих дітей фактично відсутня можливість вирішення наочно-образних завдань [3, с. 56].

Успішність учня багато в чому визначається рівнем розвитку розумової діяльності. Можна стверджувати, що наочно-образне мислення відіграє істотну роль в інтелектуальному розвитку дитини молодшого шкільного віку. Тому постає необхідність формування мислення в молодших розумово відсталих школярів, що можливе лише в умовах спеціально організованого корекційного процесу.

Мета статті: дослідити стан наочно-образного мислення у розумово відсталих молодших школярів; розкрити особливості формування наочно-образного мислення у цієї категорії школярів шляхом застосування корекційних вправ, ігор та завдань. В дослідженні були задіяні 5 учнів підготовчого класу спеціальної школи-інтернату № 12 міста Києва.

У першій частині експерименту ми використали діагностичну тестову методику «Матриці Равена», спрямовану на виявлення рівня наочно-образного мислення у розумово відсталих молодших школярів, а також методику діагностики відхилень в інтелектуальному розвитку молодших школярів, розроблену Н. М. Стадненко. У більшості випадків діти неадекватно сприймали суть завдань, спрощували або спотворювали їх зміст. Наприклад, пошук та використання способів вирішення проблемної ситуації замінювалось цілеспрямованим маніпулюванням отриманими предметами. Способи, які використовували розумово відсталі учні для вирішення проблеми виявлялися неефективними і примітивними. Всі досліджувані користувалися «методом проб і помилок», не вдаючись до перевірки як до необхідного етапу. Більшість досліджуваних мають низький рівень розвитку наочно-образного мислення, а також низький рівень узагальнень. Вони сприймали зображення на картинці як реальну ситуацію і вирішували її на рівні практичних дій.

Для формування наочно-образного мислення ми використовували дидактичні ігри, конструктивну та образотворчу діяльність.

Завдання дидактичних ігор полягало в тому, щоб навчити молодших школярів в знайомих ситуаціях оперувати уявленнями і знаходити правильний вихід не застосовуючи практичні дії з об'єктами. Нами застосовувались дидактичні ігри «Дістань кульку», «Як дістати?», «Що сталося», «Постав машину в гараж», «Кому яке частування» на використання допоміжних засобів в проблемній ситуації.

Неабияке значення для формування наочно-образного мислення має розвиток сприймань, переходу сприйнятих образів в уявлення та оперування цими уявленнями. Використовуючи ігри «Намалюй ціле», «Зробимо книгу», «Вгадай, про що я розповіла», «Знайди свою іграшку», ми формували уявлення про предмет в цілому, вчили співвідносити уявний образ з цілісним образом реального предмета; діяти шляхом примірювання; уявляти ситуацію описану в розповіді; вміти моделювати її за допомогою розкладання плоских форм; впізнавати предмети за словесним описом, опираючись на зорове сприйняття предметів. Ефективним засобом для формування наочно-образного мислення є загадки з опорою на картинки або живі предмети добре знайомі дітям. Використані нами загадки вчили дітей слухати та розуміти смислову сторону мовлення, спираючись на наявні уявлення та сприйняття, що допомагало створювати єдиний образ зі словом.

Для розвитку у розумово відсталих молодших школярів наочно-образного мислення та формування уявлень про цілісний образ предметів, велике значення має конструктивна діяльність. Ми використовували цікаві вправи та завдання на розвиток просторових уявлень; на розвиток умінь розрізняти форму та величину предметів, складати нескладні моделі за наслідуванням та зразком. Створюючи перед учнями нескладні конструкції, ми навчали їх будувати найпростіші предмети за наслідуванням та зразком. Спочатку експериментатор складав сам конструкцію, називав її і пропонував дітям збудувати таку ж, або ж подібну. Для більшої наочності демонстрували не лише конструкцію, а й використовували малюнки.

Результатом навчання конструюванню стало те, що 2 дитини навчилися будувати конструкцію за зразком, 2 дитини допускали при цьому помилки і одна дитина навчилася співвідносити елементи конструктора за кольором та розміром, зрозуміла сутність кріплення його деталей.

Також для формування у розумово відсталих молодших школярів наочно-образного мислення і мисленнєвих операцій ми

проводили заняття із зображувальної діяльності. На уроках образотворчого мистецтва ми використовували основні види занять – малювання з натури, декоративне малювання та малювання на тему. Засобами декоративного малювання ми впливали на мисленнєву діяльність учнів шляхом організації всебічного розгляду і осмислення деталей декоративного узору, виділення їх ознак, порівняння та класифікації.

Малювання на тему передбачало зображення за уявою окремих предметів чи окремих нескладних сюжетів з оточуючого життя, тобто малювання на теми базується на уявленнях – на сприйнятих раніше наочних образів об'єктів. Формування уявлень, образів предметів забезпечувало розвиток наочно-образного мислення.

При виконанні завдань та програванні дітьми ігор, застосовувались різні види допомоги: вказівка на помилку, пропозиція виправити її; демонстрація зразка; спільне виконання завдання; навідні запитання тощо.

Пропоновані нами завдання та ігри для формування наочно-образного мислення 3 розумово відсталих молодших школяра виконували з допомогою експериментатора, один учень виконував самостійно, але з підказками і один учень виконував лише з допомогою.

Узагальнюючи сказане, можна зробити такі висновки. Для мислення дітей з розумовою відсталістю характерні стереотипність, малорухливість і недостатня гнучкість. Для них характерно відставання в темпі розвитку всіх видів мислення, особливо логічного, недостатньо сформовані і мають своєрідні риси всі розумові операції (аналіз, синтез, порівняння, узагальнення і т.д.). Неточність, бідність та інертність уявлень про предмети та явища навколишнього середовища є однією з причин низької ефективності наочно-образного мислення молодших розумово відсталих учнів. Вони не можуть в уяві якісно оперувати образами – виділяти окремі частини і суттєві властивості, абстрагуватися від несуттєвих, перевертати, об'єднувати, змінювати їх.

Перехід від сприймань до уявлень і наочно-образного мислення – процес довготривалий. Для розумово відсталих молодших школярів без щоденної, цілеспрямованої корекційної роботи такий перехід може і не відбутися. В результаті чого вони не розуміють прочитаний текст, абсолютно не вміють користуватися схемами, планом, а це надалі негативно позначається на їх трудовій та професійній підготовці.

Отож, у міру проведеного спеціального навчання недоліки мислення розумово відсталих молодших школярів коригуються, але не долаються повністю і знову виявляються при вирішенні складних завдань у старшій школі. Тому постає необхідність постійної безперервної корекційної роботи по формуванню мисленнєвої діяльності у розумово відсталих учнів.

Список використаних джерел:

1. Стадненко Н. М., Обухівська А. Г. Нариси з олігофренопсихології. Навчальний посібник / Н. М. Стадненко, А. Г. Обухівська. – Кам'янець-Подільський: Вид-во «Абетка», 2002. – 244 с.
2. Стребелева Е. А. Формирование мышления у детей с отклонениями в развитии: Кн. Для педагога-дефектолога / Е. А. Стребелева. – М., 2001. – 184 с.
3. Процко Т. А. Особенности наглядно-образного мышления умственно отсталых школьников при оперировании жизненным опытом / Т. А. Процко // Дефектология. – 1992. – № 2-3. – С. 26-30.